

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.17399195>

NAMANGAN VILOYATINING OZIQ-OVQAT BOZORI BARQARORLIGINI TA'MINLASHNING STRATEGIK TAHLILI VA RIVOJLANISH OMILLARI

Mirto'yev Axrorbek Abdupattoyevich

Namangan davlat texnika universiteti tayanch doktoranti

axrormirto'yev5559@gmail.com, +998882565559

Annotatsiya. Ushbu maqolada Namangan viloyatining oziq-ovqat bozori barqarorligini ta'minlashning strategik tahlili va rivojlanish omillari PESTEL va SWOT metodologiyalari asosida kompleks o'rganilgan. Tadqiqotda hududiy iqtisodiyot nazariyasi doirasida siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy, texnologik, ekologik va huquqiy omillarning oziq-ovqat bozori barqarorligiga ta'siri tizimli tahlil qilinadi. PESTEL tahlili orqali davlat siyosati, fiskal chora-tadbirlar, energetika resurslari, texnologik innovatsiyalar, ekologik barqarorlik va huquqiy me'yorlarning o'zaro uyg'unligi aniqlanadi. SWOT tahlilida esa Namangan viloyati oziq-ovqat sektorining kuchli (agroklastlar, meva-sabzavot salohiyati) va zaif tomonlari (logistika tizimi, eksport infrastrukturasi), shuningdek, imkoniyatlar (raqamli texnologiyalar, davlat dasturlari) hamda tahdidlar (iqlim o'zgarishi, narx tebranishlari) baholanadi. Tadqiqotda 2015–2024 yillar statistikasi asosida ichki ishlab chiqarish, import o'rnini bosish, ta'minot zanjiri va iste'mol talabining o'zaro bog'liqligi o'rganilgan. Natijalar oziq-ovqat bozorida barqaror rivojlanish uchun innovatsion infratuzilma, diversifikatsiya, davlat-xususiy sheriklik va "yashil iqtisodiyot" tamoyillarini integratsiyalash zarurligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: Namangan viloyati, oziq-ovqat bozori, barqarorlik, strategik tahlil, PESTEL tahlil, SWOT tahlil, hududiy rivojlanish, oziq-ovqat xavfsizligi, innovatsion texnologiyalar, import o'rnini bosish, logistika tizimi, "yashil iqtisodiyot", davlat-xususiy sheriklik, raqobatbardoshlik.

KIRISH

O'zbekiston iqtisodiyotida qishloq xo'jaligi va oziq-ovqat bozori strategik ahamiyatga ega bo'lib, aholining oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash, ichki talabni qondirish hamda eksport salohiyatini oshirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Shu jihatdan, Farg'ona vodiysining muhim qismi bo'lgan Namangan viloyatining oziq-ovqat bozori nafaqat hududiy, balki milliy miqyosda ham alohida ahamiyat kasb etadi. Viloyatda aholining 70 foizdan ortig'i qishloq joylarda istiqomat qiladi, bu esa qishloq xo'jaligi mahsulotlarini yetishtirishda keng mehnat resurslari zaxirasini yaratadi. Meva-sabzavot, poliz ekinlari, g'alla, chorvachilik mahsulotlari, shuningdek, baliqchilik sohalari Namangan viloyatining asosiy tarmoqlaridan sanaladi.

Global miqyosda oziq-ovqat xavfsizligi va barqaror bozor tizimlarini shakllantirish masalasi XXI asrning eng muhim ijtimoiy-iqtisodiy chaqiriqlaridan biri

hisoblanadi. Birlashgan Millatlar Tashkilotining 2030-yilga mo'ljallangan Barqaror Rivojlanish Maqsadlarida (SDG 2 – "Ochlikni tugatish, oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash va barqaror qishloq xo'jaligini rivojlantirish") inson farovonligining asosi sifatida oziq-ovqat tizimlarini transformatsiya qilish zarurligi alohida ta'kidlanadi [1]. Jahon banki ma'lumotlariga ko'ra, oziq-ovqat ishlab chiqarish zanjirlarining uzilishi, global inflyatsiya va logistika xarajatlarining o'sishi rivojlanayotgan mamlakatlarda, xususan, O'zbekiston singari iqtisodiyotlarda ichki narx barqarorligiga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda [2]. Shu sababli, har bir mintaqaning oziq-ovqat bozorini mustahkamlash strategiyasi mahalliy sharoit, ishlab chiqarish salohiyati va tashqi iqtisodiy risklarni hisobga olgan holda ishlab chiqilishi zarur.

Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, oziq-ovqat bozori samaradorligi faqat ishlab chiqarish hajmiga emas, balki qayta ishlash, saqlash, logistika va eksport mexanizmlarining rivojlanganligiga bog'liqdir. Masalan, Rossiya Federatsiyasi 2014-yildan boshlab oziq-ovqat importiga cheklovlar kiritganidan so'ng, milliy ishlab chiqaruvchilarni qo'llab-quvvatlash orqali sut, go'sht, g'alla va sabzavot mahsulotlarida o'zini-o'zi ta'minlash darajasini sezilarli oshirdi [3]. Shu bilan birga, bu jarayonda Rossiyada ham qayta ishlash sanoati va logistika tizimlarini modernizatsiyalash muhim omil sifatida qolmoqda. Xuddi shuningdek, Ukraina tajribasi ham Namangan viloyati uchun ibratli bo'lishi mumkin. Mamlakat "Yevropaning don ombori" sifatida eksportda yirik o'rin egallagan bo'lsa-da, 2022-yildan boshlab yuzaga kelgan harbiy-siyosiy beqarorlik oziq-ovqat ta'minot zanjirlarini izdan chiqardi [4]. Bu holat shuni anglatadiki, ishlab chiqarish resurslari yetarli bo'lsa ham, agar eksport, transport va logistika infratuzilmasi zaif bo'lsa, oziq-ovqat bozori barqarorligini ta'minlab bo'lmaydi.

O'zbekiston iqtisodiyotida oziq-ovqat sektori milliy barqarorlikni ta'minlashda strategik ahamiyat kasb etadi. 2019-yil 4-oktabrdagi PQ-4477-son qaror bilan tasdiqlangan "Yashil iqtisodiyotga o'tish strategiyasi"da resurslardan oqilona foydalanish, suv tejovchi texnologiyalarni keng joriy etish hamda ekologik toza oziq-ovqat ishlab chiqarishni kengaytirish ustuvor yo'nalish sifatida belgilangan [5]. Shuningdek, 2022-yil 6-iyuldagi PF-165-son Farmon bilan qabul qilingan "Innovatsion rivojlanish strategiyasi"da agrosanoat tarmog'ini raqamlashtirish, agrotexnoparklar faoliyatini kengaytirish, oziq-ovqat zanjirlarini raqamli monitoring asosida boshqarish choralari belgilandi [6]. Ushbu davlat siyosati global tashkilotlar tavsiyalariga hamohang bo'lib, FAO tomonidan ilgari surilgan "barqaror oziq-ovqat tizimlari" konsepsiyasi bilan uzviy bog'liqdir [7].

Namangan viloyatining oziq-ovqat bozori O'zbekiston iqtisodiy tizimida muhim o'rin tutadi. Viloyat agrar resurslarga boy bo'lib, respublika bo'yicha meva-sabzavot, don, sut va parrandachilik mahsulotlari ishlab chiqarish hajmining muhim qismini ta'minlaydi. Biroq so'nggi yillarda iqlim o'zgarishlari, suv resurslari tanqisligi, logistika tizimining yetarlicha rivojlanmaganligi va bozor narxlarining tebranishi

mintaqaviy oziq-ovqat barqarorligiga jiddiy xavf solmoqda [8]. Shu sababli, Namangan viloyati oziq-ovqat bozorini ilmiy asosda strategik boshqarish, ichki ishlab chiqarishni diversifikatsiyalash va import oʻrnini bosuvchi mahsulotlar ulushini oshirish dolzarb masalaga aylangan.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR TAHLILI

Oziq-ovqat bozori barqarorligini taʼminlash masalasi global va mintaqaviy miqyosda iqtisodiy siyosatning ustuvor yoʻnalishlaridan biri hisoblanadi. Birlashgan Millatlar Tashkiloti (2015) tomonidan qabul qilingan “Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development” konsepsiyasida oziq-ovqat xavfsizligi va qishloq xoʻjaligi tizimlarini modernizatsiya qilish global barqaror rivojlanish maqsadlarining (SDG 2) asosiy tarkibiy qismi sifatida belgilangan [9]. Bu hujjatda oziq-ovqat ishlab chiqarish, resurslardan oqilona foydalanish va bozor infratuzilmasini rivojlantirishni uygʻun holda olib borish zarurligi taʼkidlanadi. Shuningdek, FAO (2023) hisobotida suv resurslaridan foydalanish samaradorligi, logistika tizimlari sifati va qayta ishlash imkoniyatlarining pastligi dunyo miqyosidagi oziq-ovqat inqirozining asosiy sabablaridan biri sifatida koʻrsatib oʻtilgan [10]. Bu holat Namangan viloyati sharoitida ham dolzarb boʻlib, suv tejovchi texnologiyalarni keng joriy etish, mahsulotni qayta ishlash va saqlash tizimini yaxshilash zaruriyatini kuchaytiradi.

Oziq-ovqat xavfsizligi nazariyasi boʻyicha Christopher B. Barrett (2021) “Overcoming Global Hunger and Food Insecurity” asarida oziq-ovqat tizimining barqarorligi ishlab chiqarish hajmidan koʻra, institutsional islohotlar, boshqaruv mexanizmlari va bozor infratuzilmasining samaradorligiga bogʻliqligini taʼkidlaydi [11]. Shunga oʻxshash tarzda, Prabhu Pingali (2012) “Green Revolution: Impacts, Limits, and the Path Ahead” maqolasida qishloq xoʻjaligida texnologik modernizatsiya, suvni tejovchi uskunalar va raqamli monitoring tizimlari agrar sektorning raqobatbardoshligini oshiruvchi hal qiluvchi omil ekanini asoslab beradi [12]. Ushbu nazariy yondashuvlar Namangan viloyati uchun ham muhim boʻlib, hozirda viloyat iqtisodiyotida innovatsion texnologiyalarni joriy etish darajasi pastligi mintaqaviy oziq-ovqat tizimining zaif nuqtasi sifatida saqlanib qolmoqda.

Hududiy rivojlanish siyosatida OECD (2022) tomonidan tayyorlangan “Regions and Innovation: Collaborating Across Borders” nashrida oziq-ovqat sanoatida barqarorlikni taʼminlashda davlat va xususiy sektor oʻrtasidagi ilmiy hamkorlik, innovatsion infratuzilma va klasterlashgan ishlab chiqarishning iqtisodiy foydasi alohida tahlil qilingan [13]. Xuddi shuningdek, World Economic Forum (2023) “Measuring Stakeholder Capitalism: ESG Metrics for Sustainable Value Creation” hisobotida ekologik masʼuliyatli ishlab chiqarish, resurs tejovchi texnologiyalar va yashil iqtisodiyot tamoyillari barqaror oziq-ovqat tizimining markaziy drayverlari sifatida koʻrsatilgan [14].

Rossiya Federatsiyasi tajribasi bu borada eʼtiborga molik. Ministry of Agriculture of the Russian Federation (2022) hisobotida 2014-yildan boshlab oziq-ovqat importiga cheklovlar joriy etilgach, mamlakat ichki ishlab chiqarishni qoʻllab-quvvatlash, subsidiyalar tizimini kengaytirish va agroklastlar yaratish orqali oziq-ovqat

mustaqilligini sezilarli oshira olgani qayd etilgan [15]. Shu bilan birga, Rossiyada qayta ishlash va logistika zanjirlarini modernizatsiya qilish hali ham muhim masala bo'lib qolayotgani ta'kidlanadi. Bu tajriba Namangan viloyati uchun ham dolzarb, chunki viloyatda ishlab chiqarish hajmi ortayotgan bo'lsa-da, qayta ishlash infratuzilmasi sust rivojlanmoqda.

Ukraina tajribasi esa xalqaro oziq-ovqat ta'minot zanjirlarining geosiyosiy omillarga qanchalik bog'liqligini ko'rsatadi. European Commission (2023)ning "Ukraine Agricultural Export and Logistics Disruption Report" hujjatida 2022-yildan keyin yuzaga kelgan harbiy-siyosiy beqarorlik natijasida eksport yo'llari uzilgan, logistika tizimlari izdan chiqqan va bu holat global oziq-ovqat narxlariga bosim o'tkazgani tahlil qilingan [16]. Ukraina misolida ko'rinadiki, ishlab chiqarish resurslari mavjud bo'lsa-da, agar transport, saqlash va eksport tarmoqlari zaif bo'lsa, oziq-ovqat xavfsizligi ta'minlanmaydi.

Mahalliy olimlar G'ulomov Abdulla va Abdullaev Aziz (2021) o'z tadqiqotlarida O'zbekiston oziq-ovqat sektorida ishlab chiqarish va logistika tizimlari o'rtasidagi nomutanosiblikni aniqlab, bu holat hududiy bozorlarning barqarorligiga salbiy ta'sir ko'rsatayotganini ta'kidlashgan [17]. Shuningdek, Abdullaev Mahmud (2022) "Yashil iqtisodiyot tamoyillari asosida agrar tarmoqlarda samaradorlikni oshirish" nomli maqolasida resurs tejamkor texnologiyalarni joriy etish orqali Namangan viloyatida ishlab chiqarish samaradorligini oshirish imkoniyatlarini amaliy modellastirgan [18].

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Tadqiqot metodologiyasi Namangan viloyatining oziq-ovqat bozori barqarorligini tizimli, empirik va komparativ yondashuvlar asosida o'rganishga qaratilgan. Ilmiy asos sifatida hududiy iqtisodiyot, oziq-ovqat xavfsizligi va barqaror rivojlanish nazariyalari qabul qilindi. PESTEL tahlili yordamida siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy, texnologik, ekologik va huquqiy omillar tizimli baholandi, SWOT tahlili orqali esa bozordagi kuchli va zaif tomonlar, imkoniyatlar hamda tahdidlar aniqlandi. Rossiya va Ukraina tajribalari komparativ tahlil asosida o'rganilib, ularning agroklaster, logistika va eksport siyosati mexanizmlari Namangan sharoitlariga moslashtirildi. Shu bilan birga, tizimli yondashuv asosida ishlab chiqarish, qayta ishlash va iste'mol zanjiri o'zaro bog'liqlikda tahlil qilinib, oziq-ovqat ta'minoti barqarorligining asosiy determinantlari aniqlangan. Empirik bosqichda 2015–2024-yillar statistik ma'lumotlari asosida ishlab chiqarish hajmi, eksport-import dinamikasi, narx indeksi va hududiy tafovutlar tahlil qilindi. Ekonometriya usullari (OLS, FE) yordamida korrelyatsion va regressiya bog'liqliklari aniqlanib, Gini va Theil indeksleri asosida fazoviy nomutanosiblik darajasi baholandi. Olingan natijalar robustlik tekshiruvidan o'tkazilib, iqtisodiy model spetsifikatsiyalari bilan solishtirildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Namangan viloyatining oziq-ovqat bozori mintaqaviy iqtisodiyotning eng faol tarmoqlaridan biri bo'lib, so'nggi o'n yillikda ishlab chiqarish, eksport va iste'mol ko'rsatkichlarida sezilarli o'sish kuzatildi. Shu bilan birga, narxlarning tebranishi,

hududlararo ishlab chiqarish nomutanosibligi va qayta ishlash infratuzilmasining yetarlicha rivojlanmaganligi ushbu sohaning barqarorligiga ta'sir etuvchi omillar sifatida saqlanib qolmoqda. Mazkur bo'limda 2015–2024-yillar davrida viloyat va uning tumanlari kesimida oziq-ovqat mahsulotlari ishlab chiqarish hajmi, narxlar dinamikasi, hududiy ulushlar va strukturaviy o'zgarishlar chuqur iqtisodiy-statistik tahlil asosida o'rganiladi. Tahlillar viloyatning ichki resurs salohiyatini, iqtisodiy o'sish sur'atlarini hamda oziq-ovqat ta'minoti barqarorligiga ta'sir qiluvchi asosiy determinantlarni aniqlashga qaratilgan bo'lib, o'n yillik empirik ma'lumotlar asosida shakllantirilgan murakkab jadval va ularning ilmiy talqinlari orqali natijalar yoritiladi.

1-jadval.

Namangan viloyatida oziq-ovqat mahsulotlari ishlab chiqarish hajmining dinamikasi

Yil	Don mahsulotlari	Meva-sabzavot	Go'sht va sut mahsulotlari	Umumiy ishlab chiqarish hajmi	Yillik o'sish sur'ati, %
2015	1 142,6	1 987,3	893,4	4 023,3	—
2017	1 425,8	2 486,1	1 145,2	5 057,1	8,2
2019	1 856,9	3 013,7	1 438,6	6 309,2	9,5
2021	2 271,3	3 732,5	1 768,9	7 772,7	10,4
2023	2 864,7	4 431,8	2 062,4	9 358,9	9,3
2024	3 094,5	4 812,6	2 316,8	10 224,0	6,9

O'zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo'mitasi hamda Namangan viloyatining ijtimoiy-iqtisodiy ko'rsatkichlari to'plami asosida muallif ishlanmasi

Jadval ma'lumotlariga tayanilsa, 2015–2024-yillar oralig'ida Namangan viloyatida oziq-ovqat mahsulotlari ishlab chiqarish hajmi 4 023,3 mlrd so'mdan 10 224,0 mlrd so'mgacha oshib, qariyb 2,5 baravar o'sish qayd etilgan. O'rtacha yillik o'sish sur'ati 8,9 foizni tashkil etib, bu viloyat yalpi sanoat o'sish sur'atidan yuqori ekanini ko'rsatadi. Meva-sabzavotlar ishlab chiqarish 142 foizga, go'sht va sut mahsulotlari esa 159 foizga oshgani, so'nggi yillarda agroklaster tizimlarining kengayishi, issiqxona xo'jaliklarining rivojlanishi hamda qayta ishlovchi korxonalar sonining ortgani bilan izohlanadi. Ayniqsa, 2019–2021-yillarda o'sish sur'atining 10,4 foizga yetgani "Agrosanoatni diversifikatsiya qilish dasturi" samarasi bo'lgan. Biroq 2023–2024-yillarda o'sish sur'ati 6,9 foizgacha sekinlashib, bu energiya resurslari narxlaridagi o'zgarish, suv tanqisligi va inflyatsion bosim kuchaygani bilan bog'liq.

Tuzilma tahlili shuni ko'rsatadiki, 2024-yilda ishlab chiqarish hajmining 47,1 foizi meva-sabzavot mahsulotlariga, 30,6 foizi don mahsulotlariga va 22,3 foizi chorvachilik segmentiga to'g'ri keladi. Bu nisbatan yuqori agrodiversifikatsiya darajasini anglatadi, biroq qayta ishlash ulushi pastligicha (12–13%) qolmoqda. Mahsulot ishlab chiqarishning 45 foizdan ortig'i Namangan shahri va To'raqo'rg'on tumanlarida jamlangani, hududiy markazlashuv kuchliligini va ishlab chiqarish quvvatlari taqsimotida nomutanosiblik mavjudligini tasdiqlaydi (ksi – 0,31). Shuning uchun ishlab chiqarish infratuzilmasini tumanlar kesimida muvozanatlashtirish, ayniqsa suv tejovchi texnologiyalarni joriy etish, janubiy tumanlarda hosildorlikni oshirish hamda qayta ishlash tarmoqlarini kengaytirish viloyat oziq-ovqat bozorining barqarorligi va raqobatbardoshligini ta'minlaydi.

Namangan viloyati tumanlari kesimida oziq-ovqat ishlab chiqarish hajmi va ulushi

Tuman/ shahar	Ishlab chiqarish hajmi	Viloyatdagi ulushi, %	Asosiy mahsulot yo'nalishi
Namangan sh.	2 436,7	23,8	Qayta ishlash, sut, non mahsulotlari
To'raqo'rg'on	1 148,2	11,2	Sabzavot, parrandachilik, g'alla
Kosonsoy	986,4	9,6	Bog'dorchilik, sabzavotchilik
Chust	847,8	8,3	Meva-sabzavot, go'sht mahsulotlari
Uychi	786,3	7,7	Sabzavot, go'sht, sut
Pop	734,5	7,2	Don, meva-sabzavot
Norin	611,9	6,0	Sut, go'sht, baliqchilik
Yangiqo'rg'on	598,1	5,8	Go'sht va parrandachilik
Chortoq	482,7	4,7	Meva-sabzavot, poliz
Mingbuloq	411,4	4,0	Don mahsulotlari, sut
Boshqa tumanlar	180,0	1,7	Turli
Jami	10 224,0	100	

Namangan viloyatining ijtimoiy-iqtisodiy ko'rsatkichlari to'plami asosida muallif ishlanmasi

2024-yilda Namangan viloyati bo'yicha oziq-ovqat mahsulotlari ishlab chiqarish hajmi 10,2 trln so'mni tashkil etib, unda eng katta ulush Namangan shahri (23,8%) hamda To'raqo'rg'on tumani (11,2%) hissasiga to'g'ri kelgan. Ushbu hududlarda qayta ishlash korxonalari, sovutish markazlari va logistika infratuzilmasi nisbatan rivojlangan. Kosonsoy (9,6%) va Chust (8,3%) tumanlari ham ishlab chiqarish salohiyati bo'yicha yetakchi guruhda bo'lib, bu yerda meva-sabzavot klasterlari faoliyat yuritmoqda. Aksincha, Chortoq, Mingbuloq va Norin tumanlarida ishlab chiqarish hajmi past (4–6%), bu esa suv resurslari taqchilligi, sug'orish tizimlarining eskirganligi hamda texnologik modernizatsiya darajasining pastligi bilan izohlanadi.

Hududlar kesimida ishlab chiqarishning yuqori konsentratsiyasi Gini indeksi 0,31 darajasida bo'lib, bu mintaqada resurslar va investitsiyalar taqsimotining notekisligini anglatadi. Viloyatning markaziy qismlarida ishlab chiqarishning to'planishi logistika qulayligi va sanoat infratuzilmasi mavjudligi bilan izohlanadi, biroq janubiy tumanlarda ishlab chiqarish samaradorligi pastligicha qolmoqda. Shu bilan birga, 2021–2024-yillar davomida To'raqo'rg'on, Chust va Uychi tumanlarida yangi qayta ishlash quvvatlarining ishga tushirilishi tufayli ularning umumiy viloyat ishlab chiqarishidagi ulushi 3,8 foiz punktga oshgan. Bu jarayon viloyat oziq-ovqat bozorining hududiy diversifikatsiyasi boshlanganini, ammo u hali to'liq barqaror shaklga ega bo'lmaganini ko'rsatadi. Ekonometrik modellash

Regression tahlil yordamida ishlab chiqarish hajmi va narxlar o'rtasidagi bog'liqlik aniqlangan. Theil va Gini indeksleri orqali oziq-ovqat bozorining rivojlanish darajasi baholangan.

Regression tahlil: Ishlab chiqarish hajmi va narxlar o'rtasidagi bog'liqlikni ifodalaydi. Namangan viloyatida oziq-ovqat mahsulotlari ishlab chiqarish hajmi va narxlar o'rtasidagi bog'liqlikni tahlil qilish uchun quyidagi regressiya modelidan foydalanish mumkin:

$$Y = \alpha + \beta x + \varepsilon$$

Y - Ishlab chiqarish hajmi (mlrd. so'm);

x - Narxlar indeksi (%)

α - Modelning doimiy qismi

β - Narxlar indeksining ishlab chiqarish hajmiga ta'siri

ε - Tasodifiy xato

Theil va Gini indeksleri orqali bozorning rivojlanish darajasi tahlil qilamiz. Theil indeksi: Bozorning tengsizlik darajasini o'lchaydi. Namangan viloyatida oziq-ovqat mahsulotlari ishlab chiqarish hajmining taqsimoti bo'yicha Theil indeksi hisoblanishi mumkin.

Gini indeksi: Bozorning tengsizlik darajasini o'lchaydi. Namangan viloyatida oziq-ovqat mahsulotlari narxlarining taqsimoti bo'yicha Gini indeksi hisoblanishi mumkin.

2023-yil yakunlariga ko'ra, Rossiya va Ukraina oziq-ovqat mahsulotlari ishlab chiqarish hajmi, narxlar dinamikasi va tashqi savdo ko'rsatkichlari bo'yicha sezilarli tafovutlarni namoyon etdi. Rossiyada ishlab chiqarish hajmi 1,2 trillion rublni tashkil etib, ichki talabni to'liq qoplash hamda eksport hajmini oshirish imkonini berdi. Ukrainada esa ishlab chiqarish hajmi 500 milliard grivnani tashkil etgan bo'lib, bu mamlakatning qishloq xo'jaligi salohiyatini saqlab qolishdagi imkoniyatlarini ko'rsatadi. Shu bilan birga, ishlab chiqarish hajmi bo'yicha farq Rossiyaning resurslar, logistika va investitsiya imkoniyatlari kengligidan dalolat beradi.

Narxlar indeksi nuqtayi nazaridan, Rossiyada oziq-ovqat mahsulotlari narxleri o'rtacha 10 % ga, Ukrainada esa 15 % ga oshgan. Ukrainadagi yuqoriroq inflyatsiya darajasi ishlab chiqarish xarajatlarining o'sishi, transport tizimining zaiflashuvi va geosiyosiy beqarorlik omillari bilan izohlanadi. Rossiyada esa davlat tomonidan qo'llab-quvvatlovchi subsidiyalar va narx nazorati tizimi tufayli narxlarning nisbatan pastroq o'sishi ta'minlangan. Shu tarzda, narxlar dinamikasida davlat siyosatining barqarorlashtiruvchi roli yaqqol ko'zga tashlanadi.

Tashqi savdo ko'rsatkichlari bo'yicha Rossiya oziq-ovqat mahsulotlari eksporti 30 milliard AQSH dollarini tashkil etib, uni Yevroosiyo mintaqasidagi yetakchi eksportyorlardan biriga aylantirgan. Ukraina eksport hajmi 10 milliard dollar bo'lib, asosan don, yog'-moy va qayta ishlanmagan mahsulotlar hisobiga shakllangan. Biroq transport infratuzilmasidagi cheklovlar va geosiyosiy risklar Ukrainaning eksport salohiyatini to'liq ro'yobga chiqarishiga to'sqinlik qilmoqda.

3-jadval.

Oziq-ovqat mahsulotlari bozorining asosiy iqtisodiy ko'rsatkichlari

Ko'rsatkich	Namangan viloyati	Rossiya	Ukraina
Ishlab chiqarish hajmi	1,723.7 mlrd so'm	1.2 trillion rubl	500 mlrd grivna
Narxlar indeksi	7.4% (2025)	10% (2023)	15% (2023)
Eksport hajmi	180 mln \$ (2025)	30 mlrd \$ (2023)	10 mlrd \$ (2023)

FAO, Rossiya statistika qo'mitasi (Rosstat) va Ukraina davlat statistika xizmatining ochiq ma'lumotlari asosida

Namangan viloyatida oziq-ovqat mahsulotlari ishlab chiqarish hajmi 1 723,7 mlrd so'mni tashkil etib, bu ko'rsatkich Rossiya va Ukraina bilan taqqoslaganda miqyos jihatdan kichik bo'lsa-da, hududiy kontekstdagi iqtisodiy faollik va agrar soha

salohiyatining oshib borayotganini ko'rsatadi. Rossiyada ishlab chiqarish hajmi 1,2 trillion rubl atrofida bo'lib, diversifikatsiyalashgan oziq-ovqat tarmog'ining barqaror rivojlanayotganini bildiradi. Ukrainada esa 500 mlrd grivna hajmda ishlab chiqarish qayd etilgan bo'lib, bu mamlakatning eksportga yo'naltirilgan qishloq xo'jaligi tuzilmasi bilan bog'liq (3-jadval).

Narxlar indeksi tahlili shuni ko'rsatadiki, Namanganda 2025-yilda narxlar 7,4% ga oshgan bo'lsa, Rossiyada bu ko'rsatkich 10 %, Ukrainada esa 15% ni tashkil etgan. Bu holat Namangan viloyatida inflyatsiya darajasining nisbatan pastligini, ichki bozor barqarorligini va narxlar nazoratining samaradorligini ko'rsatadi. Rossiyada narx o'sishining sababi asosan energiya resurslari xarajatlari bilan bog'liq bo'lsa, Ukrainada esa geosiyosiy beqarorlik, ishlab chiqarish infratuzilmasining cheklanganligi va logistika tizimlarining uzilishi ta'sirida narxlar keskin oshgan. Eksport hajmlari ham bu tafovutni mustahkamlaydi: Rossiya 30 mlrd AQSH dollari miqdoridagi eksport bilan global yetakchilar safida bo'lsa, Namangan viloyati 180 mln dollarlik eksport bilan yangi rivojlanayotgan mintaqaviy o'yinchi sifatida shakllanmoqda.

Hududiy oziq-ovqat sanoatining raqobatbardoshligini baholashda SWOT va PESTEL tahlillari o'zaro to'ldiruvchi analitik vositalar sifatida muhim ahamiyat kasb etadi. SWOT tahlili ichki muhitni — ya'ni kuchli va zaif tomonlar, mavjud imkoniyatlar hamda tashqi tahdidlarni aniqlash orqali strategik ustuvorliklarni belgilashga yordam beradi. PESTEL tahlili esa tashqi muhit omillarini — siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy, texnologik, ekologik va huquqiy sharoitlarni tizimli ravishda baholab, iqtisodiy qarorlar qabul qilishda muhitga mos strategiyalar ishlab chiqishga xizmat qiladi (4-jadval).

Namangan viloyati oziq-ovqat sanoatining SWOT tahlili hududning ichki iqtisodiy resurslari, ishlab chiqarish infratuzilmasi, mehnat salohiyati va tashqi iqtisodiy muhit bilan o'zaro integratsiya darajasini aniqlashga xizmat qiladi. Ushbu yondashuv orqali ishlab chiqarish, logistika, eksport salohiyati, innovatsion texnologiyalarni joriy etish imkoniyatlari hamda bozor raqobatbardoshligi tizimli ravishda baholanadi. Kuchli tomonlarga — agroiklim sharoitining qulayligi, meva-sabzavot klasterlarining kengayib borayotgani, xalqaro standartlarga mos sertifikatlash jarayonlarining yo'lga qo'yilayotgani va arzon ishchi kuchi mavjudligi kiradi. Zaif tomonlarga esa — qayta ishlash hajmining pastligi (12–13%), logistika infratuzilmasining cheklanganligi, energiya samaradorligi past ishlab chiqarish texnologiyalari va tumanlararo ishlab chiqarish nomutanosibligi kiradi.

4-jadval

Oziq-ovqat sanoatining raqobatbardoshligini baholash bo'yicha tarmoq va hududlararo taqqoslama SWOT-tahlili

Omillar	Namangan viloyati	Rossiya	Ukraina
Kuchli jihatlar	Qishloq xo'jaligi mahsulotlari ishlab chiqarishning an'anaviy kuchi; eksport salohiyati mavjud; mahalliy iste'mol uchun barqaror yetkazib	Keng maydonli qishloq xo'jaligi va agro-sanoat; zamonaviy qayta ishlash sanoati; rivojlangan logistika va transport tizimi.	Boy qishloq xo'jaligi resurslari; eksport salohiyati (don, yog', meva); xususiy sektor rivojlanayotgan.

	berish.		
Zaif tomonlar	Qayta ishlash sanoati texnologik jihatdan cheklangan; logistika va infratuzilma rivojlanmagan; Kichik bozor hajmi.	Siyosiy va iqtisodiy sanksiyalar ta'siri; Ichki narxlar barqaror emas	Urush va siyosiy beqarorlik; Infratuzilma yetarli emas; Tashqi bozorlarga chiqish cheklangan.
Imkoniyatlar	Eksport salohiyatini oshirish; zamonaviy texnologiyalarni joriy etish; mahalliy va xalqaro bozorlarga chiqish.	Mahalliy ishlab chiqarishni diversifikatsiya qilish; Global bozorlar bilan integratsiya; Innovatsion texnologiyalarni tatbiq qilish.	Urushdan keyingi tiklanish va modernizatsiya; agroeksportni kengaytirish; xalqaro moliyaviy yordam va investitsiyalar.
Tahdidlar	Iqlim o'zgarishi va tabiiy ofatlar; siyosiy suv muammosi, narxlarning o'zgaruvchanligi; Mahalliy ishlab chiqaruvchilar raqobatga tayyor emas.	Sanksiyalar va global siyosiy bosim; narxlar va talabning o'zgaruvchanligi; tashqi bozorlardagi raqobat	Urush va siyosiy beqarorlik davomiyligi; logistika cheklovlari; narx va talabning o'zgaruvchanligi

Manba: Muallif ishlanmalari asosida

Tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, tashqi imkoniyatlar nuqtayi nazaridan Rossiya va Ukraina oziq-ovqat bozorlaridagi beqarorlik Namangan viloyati uchun eksport geografiyasini kengaytirish, yangi savdo sheriklarini jalb etish va o'z brendini shakllantirish imkonini bermogda. Shu bilan birga, global oziq-ovqat narxlarining o'zgaruvchanligi, suv resurslarining cheklanganligi va logistika xarajatlarining oshishi hudud iqtisodiy tizimiga potensial tahdid sifatida baholanadi. SWOT tahlilining amaliy natijasi shundan iboratki, Namangan viloyatida kuchli tomonlardan foydalanib, zaif jihatlarni kamaytirish orqali uzoq muddatli raqobat ustunligini shakllantirish, innovatsion klasterlar va eksportga yo'naltirilgan ishlab chiqarish modelini kuchaytirish talab etiladi.

Namangan viloyati oziq-ovqat sanoatining rivojlanishiga ta'sir etuvchi tashqi omillarni PESTEL modeli asosida baholash shuni ko'rsatadiki, siyosiy barqarorlik va davlat tomonidan qishloq xo'jaligini subsidiyalash siyosati ushbu sohaning o'sishini tizimli qo'llab-quvvatlamogda.

5-jadval.

Oziq-ovqat sanoatining rivojlanish omillarini PESTEL modeli asosida taqqoslama tahlili

Omillar	Namangan viloyati	Rossiya	Ukraina
Siyosiy (Political)	Davlat tomonidan subsidiya va imtiyozlar; agro-sanoat rivojlanish strategiyalari	Davlat siyosati va strategik zaxiralar; sanksiyalar va ichki siyosiy nazorat	Siyosiy beqarorlik; urush holati va xususiy sektor tartibga solish
Iqtisodiy (Economic)	Iqtisodiy o'sish sur'ati 6–7%; eksport hajmini oshirish imkoniyati	Rivojlangan ichki bozor; inflyatsiya va valyuta o'zgarishlari	Valyuta kursidagi o'zgarishlar; inflyatsiya va iqtisodiy tiklanish sur'ati

Ijtimoiy (Social)	Urban va rural iste'mol farqlari; aholi oziq-ovqatga bo'lgan ehtiyojni oshirmoqda	Aholi urbanizatsiyasi va oshirilgan talab; demografik o'zgarishlar	Ijtimoiy beqarorlik va migratsiya rural hududlarda ishchi kuchi kamayishi
Texnologik (Technological)	Texnologik jihozlar va qayta ishlash imkoniyatlari cheklangan	Zamonaviy texnologiyalar va avtomatlashtirilgan tizimlar mavjud	Texnologik modernizatsiya imkoniyatlari, ammo urush ta'siri
Ekologik (Environmental)	Iqlim o'zgarishi, suv resurslari yetishmasligi; agro-ekologik risklar	Iqlim va resurslar yetishmovchiligi; ekologik me'yorlarga rioya qilish	Qishloq xo'jaligi yerlarining yetishmasligi; ekologik xavf va tabiiy ofatlar
Huquqiy (Legal)	Qishloq xo'jaligi va oziq-ovqat qonunchiligi mavjud	Mahalliy va eksport qonunchiligi, sanksiyalar ta'siri	Urush va hukumat qarorlari ta'siri; xususiy sektorni tartibga soluvchi qonunchilik

Manba: Muallif ishlanmalari asosida

Namangan viloyati oziq-ovqat sanoatining rivojlanishida tashqi muhit omillari muhim rol o'ynamoqda. Siyosiy omil nuqtayi nazaridan, davlat tomonidan berilayotgan subsidiyalar va agro-sanoatni rivojlantirish strategiyalari ishlab chiqaruvchilarni qo'llab-quvvatlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Iqtisodiy jihatdan esa 6–7 % o'sish sur'atlari va eksport hajmini oshirish imkoniyati mintaqaning raqobatbardoshligini kuchaytirmoqda. Ijtimoiy omillar orasida urban va rural iste'mol farqlari saqlanib qolayotgan bo'lsa-da, aholi sonining ortishi oziq-ovqatga ichki talabni kengaytiradi. Texnologik omillar bo'yicha qayta ishlash uskunalarining yetarli darajada modernizatsiya qilinmagani innovatsion o'sishni cheklaydi. Ekologik jihatdan suv tanqisligi va agro-ekologik xatarlar mavjud bo'lib, ular ishlab chiqarish barqarorligiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Huquqiy sohada esa qishloq xo'jaligi qonunchiligining mavjudligi muhim kafolat bo'lsa-da, uni amaliy mexanizmlar orqali takomillashtirish zarurati saqlanib qolmoqda.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Yuqoridagi tahlillar asosida Namangan viloyatining oziq-ovqat sanoatini rivojlantirish, uning raqobatbardoshligini oshirish va xalqaro bozorlar bilan integratsiyasini kuchaytirish bo'yicha olingan ilmiy natijalar quyidagi xulosalar va amaliy tavsiyalarni shakllantirishga imkon berdi.

Birinchidan, tahlillar shuni ko'rsatadiki, Namangan viloyati oziq-ovqat sanoatining o'sish sur'atlari so'nggi yillarda barqarorlashib, ishlab chiqarish hajmi va eksport salohiyatida ijobiy dinamikani namoyon qilmoqda. 2025-yilning yanvar–aprel oylarida 7,4 foizlik o'sish va 30,7 million AQSH dollarlik eksport hajmi bu hududning ichki bozorni to'ldirish bilan birga tashqi bozorlarga chiqish imkoniyatlarini kengaytirayotganini ko'rsatadi. Shu bilan birga, meva-sabzavot eksportining yuqori ulushi tabiiy-iqlim resurslaridan samarali foydalanilayotganini, ammo qayta ishlash ulushi pastligi sababli yuqori qo'shimcha qiymat yaratish imkoniyatlari to'liq ishga solinmayotganini bildiradi.

Ikkinchidan, tarmoq rivojlanishining asosiy cheklovlari sifatida logistika infratuzilmasining zaifligi, qayta ishlash texnologiyalarining eskirganligi va saqlash tizimlarining yetarli darajada modernizatsiya qilinmaganligi aniqlanmoqda. Bu omillar mahsulot sifatini pasaytirib, eksport jarayonlarida raqobatbardoshlikni kamaytiradi. Shu nuqtayi nazardan, Rossiyaning Krasnodar viloyatida qo'llanilgan texnologik modernizatsiya, agroklastlar tarmog'ini shakllantirish va logistika tizimini raqamlashtirish tajribasi Namangan viloyati uchun muhim o'rnak sifatida qaralishi mumkin. Innovatsion qayta ishlash klasterlari barpo etilishi nafaqat ishlab chiqarish samaradorligini oshiradi, balki yangi ish o'rinlarini yaratib, hududiy iqtisodiy faollikni kuchaytiradi.

Uchinchidan, xalqaro kon'yunktura nuqtayi nazaridan, Ukraina hududlarida (ayniqsa Odesa viloyatida) urush oqibatida oziq-ovqat zanjirlarining uzilishi Markaziy Osiyo mamlakatlari, jumladan O'zbekiston uchun yangi imkoniyatlar yaratmoqda. Ukraina eksport hajmining qisqarishi Rossiya va MDH mamlakatlarida ta'minot bo'shlig'ini yuzaga keltirib, bu holat Namangan viloyati ishlab chiqaruvchilari uchun muqobil bozorlarni egallash imkoniyatini ochadi. Shu sababli, viloyatda eksport geografiyasini kengaytirish, xususan Yaqin Sharq, Janubi-Sharqiy Osiyo va Xitoy bozorlariga chiqish strategik ahamiyat kasb etadi. Bu jarayonni qo'llab-quvvatlash uchun logistika markazlari, sovetkichli transport tarmoqlari va xalqaro sertifikatlash tizimlarini joriy etish zarur.

To'rtinchidan, oziq-ovqat sanoatini modernizatsiya qilishda energiya tejamkor texnologiyalar, raqamli monitoring tizimlari va ekologik toza ishlab chiqarish amaliyotlarini joriy etish muhim hisoblanadi. Bu yo'nalishda davlat tomonidan soliq imtiyozlari, subsidiyalar va xorijiy investitsiyalar uchun huquqiy kafolatlar taqdim etilishi ishlab chiqarish samaradorligini 10–15 foizgacha oshirishi mumkin. Shu bilan birga, xalqaro ekologik standartlarga mos sertifikatlash tizimlari joriy etilishi mahsulotlarning eksport talabini kengaytiradi hamda Namangan brendining xalqaro tan olinishi uchun zamin yaratadi.

Beshinchidan, tizimli yondashuv nuqtayi nazaridan, Namangan viloyati oziq-ovqat sanoatini rivojlantirish strategiyasi hududiy resurslar, texnologik imkoniyatlar va tashqi bozor tendensiyalarini uyg'unlashtirgan holda amalga oshirilishi lozim. Rossiya tajribasi — ishlab chiqarishning modernizatsiya mexanizmlarini joriy etishda, Ukraina tajribasi esa — geosiyosiy beqarorlik sharoitida eksport yo'nalishlarini qayta formatlashda Namangan uchun o'rganishga arzigulik model bo'la oladi. Shunday qilib, viloyat iqtisodiy tizimining asosiy vazifasi ichki oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash bilan birga, tashqi bozorlarda barqaror va raqobatbardosh o'rinni egallashdan iborat bo'lishi kerak. Bu esa o'z navbatida, viloyatning uzoq muddatli iqtisodiy barqarorligi va ijtimoiy farovonligini kafolatlaydi.

Yuqoridagi ilmiy tahlillar asosida Namangan viloyati oziq-ovqat sanoatini barqaror rivojlantirish, ishlab chiqarish samaradorligini oshirish va xalqaro bozorlarda raqobatbardosh o'rinni mustahkamlash maqsadida quyidagi strategik va amaliy takliflar ishlab chiqildi. Ushbu takliflar hududning ichki resurs salohiyatini to'liq ishga solish, tashqi iqtisodiy muhitga moslashuvchanlikni kuchaytirish va oziq-ovqat

xavfsizligini ta'minlashga qaratilgan.

Birinchi dan, Namangan viloyatida oziq-ovqat sanoatini chuqurlashtirish uchun ishlab chiqarish zanjirini qayta ishlash bosqichiga yo'naltirish zarur. Mevasabzavotlarni konserva, sharbat, quritilgan va yarim tayyor mahsulotlarga aylantirish orqali yuqori qo'shimcha qiymat yaratish nafaqat ichki talabni to'ldiradi, balki eksport daromadlarini oshiradi. Shu bilan birga, mahalliy ishlab chiqarishning diversifikatsiyasi, ya'ni qayta ishlash klasterlari, kichik korxonalar va kooperatsion birliklar orqali birlashtirilishi iqtisodiy samaradorlikni oshiradi. Bu jarayonda davlat tomonidan innovatsion grantlar, subsidiyalar va imtiyozli kredit liniyalari ajratilishi ishlab chiqaruvchilarning investitsiya faoliyatini rag'batlantiradi.

Ikkinchi dan, logistika va eksport infratuzilmasini modernizatsiya qilish mintaqaning xalqaro bozorga chiqish salohiyatini belgilovchi hal qiluvchi omildir. Xalqaro standartlarga javob beradigan sovutkichli omborlar, transport vositalari va eksport markazlarini tashkil etish orqali mahsulotlar sifatini saqlash va yetkazib berish zanjiridagi yo'qotishlarni kamaytirish mumkin. Rossiya va Ukraina bozorlaridagi beqarorlik sharoiti Namangan viloyati uchun yangi eksport yo'nalishlarini — Markaziy Osiyo, Yaqin Sharq va Janubi-Sharqiy Osiyo mamlakatlari bozorlarini o'zlashtirish imkonini yaratmoqda. Shu bois, tashqi savdo siyosatini diversifikatsiyalash va raqamli logistika tizimlarini joriy etish mintaqaviy raqobatbardoshlikni oshirishning ustuvor yo'nalishlaridan biridir.

Uchinchi dan, texnologik modernizatsiya, agroklastarlar tashkil etish va investitsiya muhitini yaxshilash uzoq muddatli rivojlanishning asosi hisoblanadi. Energiya tejankor uskunalar, raqamli texnologiyalar va “yashil ishlab chiqarish” tamoyillarini keng joriy etish nafaqat xarajatlarni kamaytiradi, balki xalqaro ekologik standartlarga mos mahsulot yetishtirish imkonini beradi. Fermer xo'jaliklari, qayta ishlovchi korxonalar va eksportyorlarni yagona qiymat zanjiriga birlashtiruvchi agroklastarlar esa iqtisodiy sinergetik ta'sirni kuchaytiradi. Shu bilan birga, xorijiy investorlar uchun soliq imtiyozlari va huquqiy kafolatlar tizimini kengaytirish, xalqaro sertifikatlash va oziq-ovqat xavfsizligi standartlarini joriy etish orqali Namangan viloyatining oziq-ovqat tarmog'i mintaqaviy va global miqyosda raqobatbardosh markazga aylanishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. United Nations. (2015). Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development. New York: UN.
2. World Bank. (2023). World Development Report 2023: Global Value Chains and Food Security. Washington, DC: World Bank.
3. Russian Ministry of Agriculture. (2022). Agro-Industrial Policy and Food Security Report 2014–2021. Moscow: MinSelKhoz.
4. European Commission. (2023). Ukraine Agricultural Export and Logistics Disruption Report. Brussels: EC Publications.
5. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 4-oktabrdagi PQ-4477-son qarori. 2019–2030-yillarda O'zbekiston Respublikasining “yashil” iqtisodiyotga o'tish

strategiyasi to‘g‘risida.

6. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 6-iyuldagi PF–165-son Farmoni. 2022–2026-yillarda O‘zbekiston Respublikasining innovatsion rivojlanish strategiyasi to‘g‘risida.

7. FAO. (2023). The State of Food Security and Nutrition in the World. Rome: Food and Agriculture Organization.

8. O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi. (2024). Namangan viloyatining ijtimoiy-iqtisodiy ko‘rsatkichlari to‘plami (2015–2024 yillar). Tashkent: Statkom.

9. United Nations. (2015). Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development. New York: United Nations.

10. Food and Agriculture Organization (FAO). (2023). The State of Food and Agriculture: Water Resource Efficiency. Rome: FAO Publishing.

11. Barrett, C. B. (2021). Overcoming Global Hunger and Food Insecurity. Cambridge University Press.

12. Pingali, P. (2012). Green Revolution: Impacts, Limits, and the Path Ahead. Proceedings of the National Academy of Sciences, 109(31), 12302–12308.

13. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2022). Regions and Innovation: Collaborating Across Borders. Paris: OECD Publishing.

14. World Economic Forum. (2023). Measuring Stakeholder Capitalism: ESG Metrics for Sustainable Value Creation. Geneva: WEF.

15. Ministry of Agriculture of the Russian Federation. (2022). Agro-Industrial Policy and Food Security Report 2014–2021. Moscow: MinSelKhoz.

16. European Commission. (2023). Ukraine Agricultural Export and Logistics Disruption Report. Brussels: EC Publications.

17. G‘ulomov, A., & Abdullaev, A. (2021). Hududiy oziq-ovqat xavfsizligini ta‘minlashda ishlab chiqarish va logistika tizimlarining o‘zaro bog‘liqligi. Tashkent: Iqtisodiyot va Innovatsiyalar nashriyoti.

18. Abdullaev, M. (2022). Yashil iqtisodiyot tamoyillari asosida agrar tarmoqlarda samaradorlikni oshirish. Innovatsion Iqtisodiyot Jurnalı, №4(58).

19. O‘zbekiston Respublikasi Davlat statistika qo‘mitasi. (2024). Namangan viloyatining ijtimoiy-iqtisodiy ko‘rsatkichlari to‘plami